

LA FONTAINE'İN MASALLAR'INDA TÜRK İZLERİ

Selçuk ÇIKLA

Batı Edebiyatlarında Türk İzleri

Türk adına veya Türk imgesine Batı edebiyatlarında çok eskiden beri rastlanmaktadır. Söz gelişi XIV. yüzyıldan bir örnek olarak İngiltere'nin yazılı ilk eserlerinden *Canterbury Hikâyeleri*'ni verebiliriz. *Seke Seke Ben Geldim*'de (*Sekmeler-I*), yaşadığımız şu ülkeye ne vakitten beri *Türkiye* dendiği sorusuna cevap arayan M. Kayahan Özgül'ün naklettiğine göre “XIV. asırda kaleme alınan *Canterbury Hikâyeleri*'nin hemen başında, hacı adayları tanıtılırken sıra şövalyeye geldiğinde;

Somtymē with the lord of Palatyē

Agayn another hethen in Turkye

denerek onun Türkiye'de bir kâfiri yenmek için Balat Lordu'nun safında yer aldığı belirtilir. Bu mısralarda, yeniyetme Osmanlı'nın topraklarından ‘*Turkye*’ olarak bahsedilişi, daha o asırda devletin -hem de bilinen dünyanın sona erdiği yerdeki İngiltere'ye kadar- kendini nasıl tanıttığına dair önemli bir ipucu veriyor.”¹

Türk ve *Türkiye* kelimeleri ile genel olarak Türk veya Osmanlı imgesine XIV. yüzyıldan önceki hangi eserlerde rastlandığı, gelecekte yapılacak kapsamlı ve titiz bir araştırmada ortaya konabilir; zira bu konuda, XIV. yüzyıl öncesinde yazılan ve Türk imgesine yer veren eserler hakkında elimizde yeterince veri bulunmamaktadır. XV. yüzyıl sonrasına ait, Türk imgesine yer veren eserler ise bir hayli çoktur. Söz gelişi sadece M. Kaya Bilgegil'in *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkârlığı* adlı kitabında XV. ve XVI. yüzyıl İtalyan, Fran-

1 M. Kayahan Özgül, *Seke Seke Ben Geldim (Sekmeler-I)*, Hece Yayınları, Ankara 2008, s. 286-287.

sız, İspanyol, İngiliz, Avusturya, Hollanda, Macaristan ve Rus edebiyatlarından seçilmiş eserler bile bu edebiyatlarda Türklerden söz eden eserlerin çokluğunu açıkça göstermektedir.² XVII. yüzyıldan bugüne Batı edebiyatlarında Türklerden bahseden pek çok eser vardır. İleride farklı dillere hâkim araştırmacılardan oluşan bir çalışma grubunun XVII. yüzyıl ile XXI. yüzyıl arasında *Batı Edebiyatlarında Türkler* bahsini ayrıntılı ve bütüncül bir şekilde ele alması çok yararlı olacaktır.³

Burada La Fontaine'nin *Masallar*'ındaki Türk izlerine geçmeden önce, sözü ettiğim tarih aralığına ait iki eserden örnek vermek isterim:

1. Thomas de Quincey, yazılış tarihi 1821 olan *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı* adlı kitabında şu bilgiye yer veriyor: Greenwich Hastahanesinin eczacısı Awsiter'in kaleme aldığı *Afyonun Tesirleri Üzerine Bir Deneme* adlı eserde, İngilizler arasında bu ilacın (afyonun) sahip olduğu birçok özelliğin farkına varılması hâlinde afyon talebi ve kullanımının Türklerinkini geçeceğinden söz edilmektedir.⁴ De Quincey'in adı geçen kitabında ayrıca afyonun pahalılığından bahisle Türk afyonunun o yıllardaki fiyatı, 'Türk afyon tiryakileri' ve 'Türlere atfedilen içe kapanma' gibi konu ve ifadelerle çok kısa olarak temas edildiği görülmektedir.⁵

2. Gustave Flaubert'in 1857 tarihli romanı *Madam Bovary*'de ise bir yerde nakış işleme sanatımızın bir numunesi olarak "Türk örnekleriyle süslü alaca bir basma"nın sözü; bir başka yerde de Emma'nın incelediği albümde "çardakların altında, Hint rakkaselerinin kollarında kendilerinden geçmiş hanım sultanlar,

2 M. Kaya Bilgegil, *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkarlığı*, Salkımsöğüt Yayınları, 2. bs., Erzurum 2009.

3 Böyle bir çalışmanın hazırlanmasında şu yayınlar bir ön-kaynakça görevi üstlenebilir (Bu yayınlara kısa süreli bir araştırma neticesinde ulaşılmıştır. Ayrıntılı bir araştırmada konuyla ilgili özellikle makale boyutunda birçok yayın bulunabilir): 1. Ümit Gürol, *İtalyan Edebiyatında Türkler*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1987. 2. Vural Yıldırım, "XIX. Yüzyıla Kadar Macar Edebiyatında Türkler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 31, S. 1-2, 1987, s. 459-478. 3. Melahat Hamza, *Makedon Dram Eserlerinde Türk İzleri ve Türkler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998. 4. Melahat Pars, *Makedon ve Sırp Romanlarında Türkler ve Türk İzleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004. 5. Selçuk Ünlü, *19. Yüzyıl Alman Edebiyatında Türkler*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005. 6. Ataol Behramoğlu, "Rus Edebiyatında Türk İmgesi", *Dünyada Türk İmgesi*, hzl. Özlem Kumrular, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 235-245. 7. Edith Mazeaud-Karagiannis, "16. Yüzyıl Fransız Şiirinde Türk İmajı: Ronsard, Du Bellay, Balf, Belleau", *Dünyada Türk İmgesi*, hzl. Özlem Kumrular, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s. 301-309. 8. Telman Caferov, *XV.-XVII. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türkler*, çev. Natig Abdullayev, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2010. 9. Charles D. Sabatos, *Orta Avrupa Edebiyat Tarihinde Türk İmgesi*, çev. Oğuz Cebeci, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

4 Thomas de Quincey, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı*, çev. Batu Boran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bs., İstanbul 2013, s. 6.

5 Thomas de Quincey, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı*, s. 57, 62, 63.

gâvurlar, Türk kılıçları...” görülen bir resimden bahsedilmektedir.⁶ Burada sözü edilen “gâvurlar”dan kasıt “Türkler” olmalıdır; zira Fransız gâvuruna göre, asıl Türkler gâvurdur.

Bu örnekler bize Batı edebiyatında Türklerin iki farklı imajının olduğunu gösteriyor: Olumlu imaj, olumsuz imaj. Bu bağlamda yapılacak bir araştırmada konunun, M. Kaya Bilgegil’in *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkârlığı* adlı kitabında olduğu gibi sadece olumlu Türk imajının değil, aynı zamanda olumsuz Türk imajının da ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekir. Bu türden iki yönlü bir çalışma, Türkler hakkında Batılı yazar ve şairlerin ön yargılı oldukları ve olmadıkları görüşlerin derli toplu bir şekilde görülmesini sağlayacaktır.

La Fontaine’in *Masallar*’ında Türk İzleri

1621-1695 yılları arasında yaşayan Jean de La Fontaine’in *Masallar*’ını⁷ okurken bazı masallarda “Türk” kelimesine rastlamak beni çok şaşırtmıştı. Onları not etmiştim. Burada söz konusu masallardaki Türk izlerini sürmeye ve La Fontaine’in, ‘Türk imgesi’ nin hangi cephelerine değindiğini -anlayabildiğim kadarıyla- anlatmaya çalışacağım.

Tespit edebildiğim kadarıyla *Masallar*’da ‘Türk’ kelimesi dört farklı masalda geçmektedir. Bunlardan biri olan “Şehir Faresiyle Tarla Faresi”nde ‘Türk halısı’ ifadesi yer almaktadır. Anlaşıldığı üzere Türk halısının ünü Fransa’ya kadar ulaşmıştır. Bu masalda ‘Türk halısı’ ifadesinin önemli bir siyasi, ekonomik veya kültürel bağlamda kullanılmadığı görülmekte, La Fontaine tarafından sadece “Bir Türk halısı üstüne / Bir sofraya kurulmuş, şahane.” (s. 21) denilerek geçilmektedir. O sebeple bu örneğe değil de siyasi, sosyal, kültürel, hukuki, insani veya dinî bir bağlamda geçen ‘Türk’ imgelerine bakacağız aşağıdaki başlıklarda.

1. Osmanlı-Türk Adalet Sistemi

Osmanlı adalet sisteminin bazı yüzyıllarda hızlı işlediğine dair çeşitli kaynaklarda bilgi bulunabilir. La Fontaine’in “Yabancılarıyla Balarları” başlıklı masalında bu konuya temas edilmiş olması; bu bilginin, *Masallar* şairinin kulağına kadar gittiğini göstermektedir. Söz konusu masalda La Fontaine’in Türk adalet sistemine hangi bağlamda değindiğini ele almadan önce şairin Fransa’da adalet sistemindeki şu sorunları dile getirdiğini belirtelim:

- Davalar çok uzun sürmektedir.

6 Gustave Flaubert, *Madam Bovary*, çev. Sâmih Tiryakioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 65, 88.

7 *Masallar*’dan yapılan alıntılar şu baskıya aittir: La Fontaine, *Masallar*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. bs., İstanbul 2007.

- Yazışma süreçleri uzundur.
- Her şey kitab(ın)a uydurulmaktadır.
- Sağduyu ihmal edilmekte, böylece pratik çözümler üretilmemektedir.
- Çok fazla masraf yapılmaktadır.
- Davalar devam ederken sürüncemede kalan insanlar hayatlarından bezemektedir.
- En sonunda dava olumlu neticelense bile davacının eline doğru dürüst bir şey geçmemektedir.

● Balın kaymağını yargıçlar yemekte, yani onlar her zaman geçimlerini rahatlıkla devam ettirmekte, üstelik -belki de- rüşvet yoluyla semirmektedirler.

Aşağıda, masalda görüleceği üzere XVII. yüzyıl Fransa hukuk sistemindeki bu sorunların hiçbiri o yüzyılda Osmanlı'da yoktur: Türklerde davalar sağduyuyla ve adaletle yürütülmekte, kısa sürmekte, kısa sürdüğü için de masraf az olmakta, dava boyunca insanlar perişan olmamakta, haklı taraf hakkını tam olarak almaktadır. İşte La Fontaine, XVII. yüzyılın sınırlı iletişim imkânları içinde ta 2800 km uzaktan, İstanbul'daki adalet sisteminin işleyişi hakkında bilgi edinmiş görünmektedir; zira bu masal bize bunu dolaylı olarak ama aynı zamanda açıkça söylemektedir.

Yabanarılarıyla Balarları

Sanatçı işinde belli olur.
Sahipsiz kalmış bir petek bala
El koymak isteyen yabanarılarıyla
Balarları davalı olmuşlar,
Gelmiş yargıcın önüne dizilmişler.
Yargıç bir eşekarısıymış, ama
Kesip atılır görünmüyormuş bu duruşma.
Dinlenen tanıklara göre
Peteğin çevresinde, uzun bir süre
Arıya benzer birtakım kanatlı hayvancıklar
Vızıldamış durmuşlar;
Bir hayli sarı ve uzunca boyluymuşlar.
E peki, ne var bütün bunlarda
Yabanarlarına benzemeyen?
Eşekarısı çıkamaz olmuş işin içinden.
Yeniden sorup soruşturmuş

Belki bir ipucu verirler diye
Karıncalara bile başvurmuş.
Onlar da ışık tutamamış bu davaya.
Sonunda akıllı bir arı,
- Ne olur, demiş; bırakalım bütün bunları.
Nerdeyse altı ay oldu bu dava başlayalı,
Hâlâ başladığımız yerdeyiz.
Bu arada kurtlar yiyor petekteki balı.
Sayın Yargıç bu işi artık bitir deriz.
Bıkıp usanmadılar mı bunca vız vızdan?
Bitsin gayrı bu atışmalar, tartışmalar,
Bunca tutanak, mutanak, bunca çan çan,
Gidip çalışalım bu yabancılarıyla biz,
Belli olur bir gün içinde
Böyle petek, böyle bal yapan hangimiz.
Yabancıları buna olmaz deyince
Anlaşılmış bu sanattan anlamadıkları
Ve eşekarısı vermiş balı sahiplerine.
***Keşke bütün davalar böyle bitebilse,
Bu işlerde Türklerin yolundan gidilse!***
Sağduyu varken kara kitap nemize gerek
Ne diye bunca masraf, bunca emek.
Yeseler insanı neyse, kemiriyorlar,
Sürüncemelerle canından bezdiriyorlar.
O kadar ki sonunda
İstiridyenin içini yargıç yiyor,
Davacılar kabukları kalıyor. (s. 44-45)

Demek ki XVII. yüzyılda Türk adalet sistemi hızlı işlemektedir. Bu süreç daha uzun bir zaman devam etmiş benzemektedir.

2. Türk'ün Birlikten Doğan Gücü

Türk'ün hazırcıvaplığı birçok alanda kendini gösterir. Aslında bu hazırcıvaplık Türk'ün gücünden ve kendine güveninden kaynaklanır. Tarihte özellikle bazı devlet adamlarının arasında geçtiği rivayet edilen bu türden hikâyelere rastlanmaktadır. İşte La Fontaine'in aşağıdaki masalı da bu neviden bir hazırcıvaplık örneğidir:

Çok Başlı Ejderhayla Çok Kuyruklu Ejderha

Türk padişahının bir elçisi

Alman imparatoruna gelmiş bir ara.

Tarihlerin yazdığına göre bu elçi

Kendi padişahını övmüş Almanlara.

- Bizim sultan, demiş;

Çok daha kudretlidir sizin imparatorudan.

Alman'ın biri üstelemiş:

- Bizimkinin öyle beyleri var ki, demiş;

Her biri bir devletin başıdır,

Her bey ayrı bir ordu çıkarır.

Türk elçisi uyanık adammış,

Lafın altında kalmamış:

- Evet, demiş; duymuşluğum var;

Başlarına buyrukmuş sizin beyler.

Ama bakın bu durum ne getirdi aklıma,

Olmayacak bir şey, ama oldu, ben gördüm.

Çitle çevrili bir yerde oturuyordum,

Bir de baktım yüz başlı bir ejderha,

Yüz başını birden

Geçirmiş çitin deliklerinden.

Sen gel de korkma,

Kanım donacaktı nerdeyse.

Ama korktuğumla kaldım, o başka.

Ejderhanın başları girdi,

Gövdesi giremedi çitten içeri.

Bitti derken bu korkulu rüya,

Bir de baktım bir başka ejderha;

Bu seferki tek başlı, yüz kuyruklu,

Geldi çitin önünde durdu.

Ben başladım yine

Ecel terleri dökmeye.

Bu ejderhanın tek başı

Giriverince bir delikten,

Gövdesi, kuyukları, muyukları

Süzülüp geldi ardından,

Deligi açtıkça açaraktan.

Anladınız mı ne oluyor

Bu iki ejderha?
Biri sizin imparator,
Biri bizim padişah. (s. 27-28)

Bu masal bazı tarihî gerçeklere ışık tutmaktadır. Nasıl ki tarihte, her beyliğin bir baş olarak ayrı ayrı bağımsızlık ilan ettiği zamanlarda fetret devirleri yaşanmış ve düşmanlar karşısında dağılmışsak; birliğini sağlayamadığı, herkesin bir baş olduğu zamanların Almanya'sı da aynı böyledi (*Wikipedia*'dan öğrendiğimize göre 962-1806 yılları arasında Orta Avrupa'da hüküm sürmüş bir monarşi olan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu 500'den fazla bağımsız devletçikten oluşmaktaymış).⁸ İşte bu masal bize Türk'ün tek yürek ve tek bilek olduğu, Almanların da birliklerini sağlayamadığı zamanların tarihî bir gerçeğini dile getirmekte ve bugünlere de güçlü bir mesaj vermektedir.

3. Fetih mi İşgal mi?

Yukarıdaki iki masalda La Fontaine'in gözünde Türklere ait olumlu imaja örnek verildi. Şimdi ise “toprak çalan hırsız Türk” imajına değinilecektir.

İnsanoğlunun tarihi “elde etmeler” ya da “ele geçirmeler” tarihidir bir bakıma. Fertler sahip oldukları imkânları ya haklı olarak elde etmişlerdir ya da haksız olarak ele geçirmişlerdir. Devletler tarihine bakıldığında da her toprak parçasının bir millet tarafından ya haklı gerekçelerle elde edildiğine ya da zulümle ele geçirildiğine şahit olunur. Yalnız insanların çoğu, tarihte milletlerin veya devletlerin topraklarını hangi tarihî, sosyal, ekonomik, dinî veya insani gerekçelerle elde ettiğini ayrıntısıyla bilmez; öyle olunca da yarğılarında yanılabilir. Burada yapılması gereken en akıllıca şey, her sosyal hadisede olduğu gibi, toprak kazanmada da birçok sebebin rol oynadığını gözden uzak tutmamaktır. Sonra, sonuçlara da bakmak gerekir; zira tarih içinde pek çok toprak hem zulümle elde edilmiş hem de “ele geçirme”nin ardından yine zulümler devam edegelmiştir. Selçuklu ve Osmanlı Türklerinin tarihi bu nazarla çok titiz bir çalışmayla bugüne kadar hâlâ ele alınmış değildir. Şunu demek istiyorum: Mesela Osmanlı'nın, Söğüt'ten yola çıktığı tarihten XX. yüzyıla kadar elde ettiği her toprak parçasına hangi sebeplerle girdiği; oraları elde ettikten sonra, zulümle mi yoksa adaletle mi yönettiği çok kapsamlı ve titiz bir araştırmayla ortaya konmayı beklemektedir. Osmanlı tarihçilerinden beklentimiz, hamaset söyleminden uzak kalarak bu konuya yönelmeleri ve herkesi aydınlatmalarındır. Böyle bir aydınlatma söz konusu olduğunda, Osmanlı Tarihi'nde La Fontaine'in aşağıdaki masalında sözünü ettiği türden “hırsızlıklar” varsa bunlar tarih okurları tarafından

8 https://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya%27n%C4%B1n_birle%C5%9Fmesi

daha net görülecek; yoksa o zaman sosyal, siyasi, ekonomik, insani ve dinî -ama haklı- gerekçelerle, altı yüz yıl boyunca elde edilen toprakların işgal değil, fetih yoluyla kazanıldığı iyice belirginleştirilecektir.

Hırsızlar ve Eşek

Çaldıkları bir eşek yüzünden
Kavga çıkmış iki hırsız arasında.
Biri satalım, öteki satmayalım derken
Kapışmışlar yumruk yumruğa.
Bizimkiler kozlarını paylaşadursun
Bir üçüncü hırsız gelmiş
Ve almış eşeği, savuşmuş...
Eşek kimi zaman zavallı bir memlektir;
Hırsızlar da şu ya da bu krallar,
Ha Transilvanyalı, ha **Türk**, ha Macar...
İki yerine üç örnek verdim bol keseden
Bu maldan dünyada çok var da ondan.
Aldıkları ülke
Hiçbirine kalmaz çoğu zaman;
Onlar tutuşunca cenge
Bir dördüncü hırsız çıkagelir
El koyar uysal eşeğe. (s. 29)

Son Söz

Bu üç masala bakarak “La Fontaine’de Türk imajı” şöyle özetlenebilir: Türk adalet sistemi gayet iyi işlemektedir. Türkler aralarında birliğe önem verirler ve bu sayede düşmanlarını yenerler (olumlu imaj). Türkler de diğer milletler gibi yeri gelince başka ülkeleri gasbeden bir millettir (olumsuz imaj).

Yukarıda M. Kaya Bilgegil’in *Rönesans Çağı Cihan Edebiyatında Türk Takdirkârlığı* adlı kitabında İtalyan, Fransız, İspanyol, İngiliz, Avusturya, Hollanda, Macaristan ve Rus edebiyatlarından seçilmiş eserlerde “Türkler”le ilgili bahislere yer verildiğine değinilmişti. Yalnız bu kitabın hem XV. ve XVI. yüzyılla sınırlı kaldığı hem de destan, şiir, piyes, nutuk, hiciv türünden edebî eserlerin yanı sıra edebî türlerden olmayan siyaset ve tarih metinlerine de çokça yer verdiği dikkati çekmektedir. Bugün ise XV. yüzyıldan öncesine ve XVI. yüzyıldan sonrasına ait Batılı edebî metinlerde Türk imgesine yer veren eserlerin taranıp incelendiği kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç olduğu açıktır.